

Schüler. – Breslau, 1842. – 98 s. 17. Voigt M. Über die Bankiers, die Buchführung und die Litteralobligation der Römer / M. Voigt // Abhandlungen der Königlich Sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften. Dreiundzwanzigsrer Band. – Leipzig: Bei S. Hirzel, 1888. – S. 515-577.

Скорочення: Cato. De agr. – Marcus Porcius Cato Censorius. De agri cultura. Cic. ad Att. – M. Tullii Ciceronis. Epistulae ad Atticum. Cic. De off. – De officiis. Cic. de Orat. – De oratore. Cic. Phil. – In M. Antonium oratio Philippica. Cic. pro Caecina. – Pro A. Caecina oratio. Cic. pro Cluent. – Pro A. Cluentio oratio. Cic. pro Flacco. – Pro L. Flacco oratio. Cic. pro Font. – Pro M. Fonteio oratio. Cic. pro Rosc. Com. – Pro Roscio Comodeo oratio. Cic. pro Scaur. – Pro M. Scauro oratio. Dig. – Digestae Justiniani Augusti. Gai. – Gaius. Institutiones. Gell. – Aulus Gellius. Noctes Atticae. Hor. Epist. – Quintus Horatius Flaccus. Epistulae. Hor. Sat. – Sermones. Liv. – Livius Titus. Ab Urbe condita. Martial. – Marcus Valerius Martialis. Epigrammaton. Plaut. Bacch. – T. Maccius Plautus. Bacchides. Plaut. Men. – Menaechmi. Plin. Epist. – C. Plinius Secundus (Minor). Epistulae. Plin. Nat. Hist. – C. Plinius Secundus (Maior). Historia naturalis.

УДК: 94 (3945) “04/07”

Богдан БОДНАРЮК

СИРІЙСЬКЕ ЧЕРНЕЦТВО IV – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ VII СТ.: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ, ДУХОВНО-СВІТОГЛЯДНІ ОРІЄНТИРИ ТА АСКЕТИЧНА ПРАКТИКА (III)

У статті автор розглядає комплекс проблем, пов'язаних з витоками, особливостями становлення і розвитку раннього православного чернецтва на території Сирії. Також висвітлюються організаційні засади, духовно-світоглядні орієнтири та аскетична практика сирійських чернечих общин, які сформувались і набули усталених традиційних форм протягом IV – першої половини VII ст. Крім того, автор аналізує типи, види і форми чернечої аскези, поширені саме в сирійських спільнотах подвижників євангельської самоти.

Ключові слова: Схід, Сирія, сирійське чернецтво, православна аскеза, аскетична практика, чернечі общини, сирійські святі.

Богдан БОДНАРЮК

СИРИЙСКОЕ МОНАШЕСТВО IV – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ VII ВВ.: ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ, ДУХОВНО- МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ОРИЕНТИРЫ И АСКЕТИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА (III)

В статье автор рассматривает комплекс проблем, связанных с истоками, особенностями становления и развития раннего православного монашества на территории Сирии. Также освещаются организационные основы, духовно-мировоззренческие ориентиры и аскетическая практика сирийских монашеских общин, которые сформировались и приобрели устоявшиеся традиционные формы на протяжении IV – первой половины VII вв. Кроме того, автор анализирует типы, виды и формы монашеской

аскезы, розпространенні саме в сирійських сообществах подвижників євангельського уєдинення.

Ключевые слова: Восток, Сирия, сирійське монашество, православная аскеза, аскетическая практика, монашеские общины, сирійське святые.

Bohdan BODNARIUK

SYRIAN MONK IV - THE FIRST HALF OF VII CENTURY: ORGANIZATIONAL PRINCIPLES, SPIRITUAL AND IDEOLOGICAL ORIENTATIONS AND ASCETIC PRACTICE (III)

In this article the author examines the complex problems associated with leaks, specialities of the formation and early development of Orthodox monasticism in Syria. Also highlights the organizational principles, spiritual and ideological orientations and ascetic practice in Syrian monastic communities that were formed and became a well-established traditional forms during IV - the first half of VII century. Moreover, the author analyzes the types, kinds and forms of monastic asceticism, that was common in the Syrian ascetic solitude evangelical communities.

Study author – date issues carried out by the use of a wide range of written sources as the origin of the Eastern and Western, and the thematic literature based on modern scientific concepts and innovative research approaches in the world syrolohiyi.

It also filed a separate comprehensive description of the essential terms of information content such sources as the lives of the saints. The evidence contained in hagiographic writings, primarily related to everyday realities, customs and traditions of the ascetic life of Orthodox monasticism Syria of late antique and early the early Middle Ages.

However, the author analyzes the number of the most important reasons and prerequisites that have influenced contemporary Syrian monk, and led to his spiritual, philosophical and theological transformations focused primarily on the teachings of Nestorius patriarch. It Nestorianism, and the author quite convincingly argues in this article, resulted in radical opposition Syrian monastic communities of the local bishopric.

The confrontation between the monks and bishops on the verge of VI-VII centuries reached its peak and led to a substantial weakening of the whole Syrian Church Institute, including – power and prerogatives of the patriarch of Antioch. On the other hand, and this aspect is as thoroughly illuminated by the author, especially forms of ascetic practices and spiritual asceticism Syrian hermit turned a kind of consequence of searching the ways of salvation within their own ethno-national ideologies and ethical priorities.

Keywords: East, Syria, Syrian monasticism, Orthodox asceticism, ascetic practice, monastic communities, Syrian saints.

Продовжуючи розглядати проблематику, підняту у попередніх публікаціях*, необхідно констатувати, що в джерелах V ст., – а це переважно Життя, – розвиток сирійського подвижництва вже починає

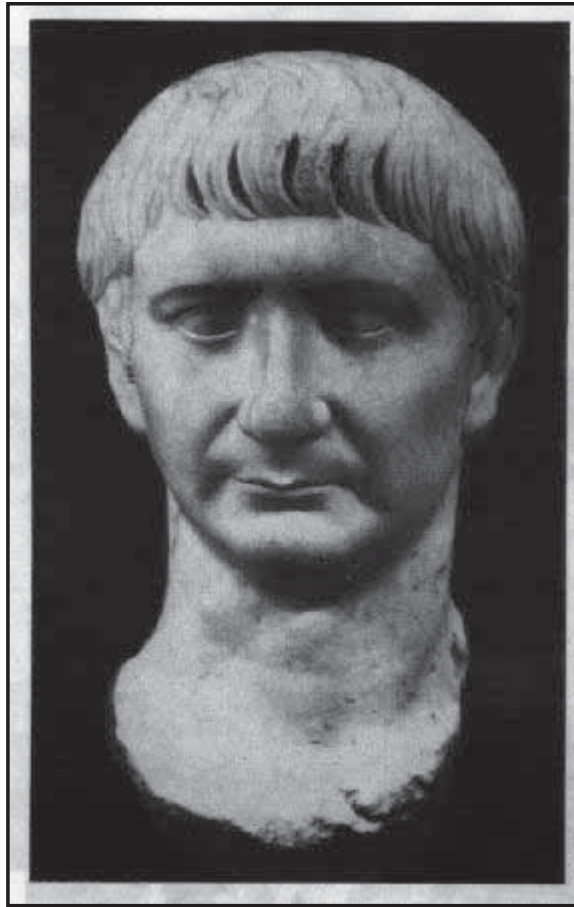
висвітлюватись на ширшому історичному (суспільно-політичному) тлі. Потужним центром продукування агіографічної літератури стає Едеса, столиця Осроени. Цьому сприяла та обставина, що ця країна тримала першість у процесі християнізації еллінізованої греко-римської цивілізації [212, с. 191-192]. Вже наприкінці II ст., ще до того, як до християнства почали ставитися терпимо в Римській імперії (її центральних провінціях), нова релігія була проголошена державною в Едесі, де правили царі династії Авгарів [216, с. 18]. Як відзначає російський текстолог-джерелознавець А. Пайкова, християнська література відрізнялась від попередніх літератур рядом нових і своєрідних жанрів: це гімнографія, агіографія, патристика [149, с. 5].

Агіографія включала в себе “мартирії” (“мучеництва”) – опис гонінь і страт християн (назорейів) перших трьох віків н.е. і, власне, Житія – біографії реальних осіб, причислених до лику святих (канонізованих) [149, с. 5]. Сирійська агіографія V-VI ст. існувала в широких хронологічних межах. Найбільш ранній сирійський кодекс 411 р. містить вісім Житій та “Історію палестинських мучеників” Євсевія Кесарійського, перекладену з грецької мови. Його “Історія” – перший офіційний християнський мартирій. Разом з тим, ще у 90-ті рр. V ст. з’явилися оригінальні мартирії сирійською. З них популярними стали чотири: Акти Шарбіля, Акти Барсам’ї, Акти Гурії та Шамуна, Мучеництво Хабіба [149, с. 6].

Атрибутація і зміст цих джерел відтворюють, з одного боку, загальноісторичний контекст, з другого – події, не описані в тогочасних світських творах та документах. За визначенням А. Пайкової, перший текст [67, с. 41-62] датовано 15-м роком правління імператора Траяна (98-117) (мал. 1), третім роком царювання едеського правителя Авгара VII і 416 р. Селивкидської ери, тобто 105 р. н.е. [149, с. 6]. В цей рік римський імператор наказав принести жертви язичницьким богам і стратити тих, хто відмовиться здійснити жертвоприношення. Наказ Траяна досяг Едеси під час свята нісану, котре повинен був очолити верховний жрець Шарбіль; але його вже таємно єпископ Барсам’я навернув у християнство [194, с. 81].

Охрещення Шарбіля послугувало прикладом для інших знатних городян. За відмову приносити жертви псевдобогам жерця піддали

* Див.: Боднарюк Б. Сирійське чернецтво IV – першої половини VII ст.: організаційні засади, духовно-світоглядні орієнтири та аскетична практика (I) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Друк Арт, 2013. – Т. 2 (36). – С. 85-109; Боднарюк Б. Сирійське чернецтво IV – першої половини VII ст.: організаційні засади, духовно-світоглядні орієнтири та аскетична практика (II) // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології. – Чернівці: Букрек, 2014. – Т. 1 (37). – С. 116-144.

Мал. 1. Римський бюст імператора Траяна, початок II ст.

тортурам і ув'язнили. Через декілька місяців його стратили разом із сестрою на ім'я Бабай [67, с. 62]. Мучеництво Барсам'ї [67, с. 63-72] тісно пов'язане з попереднім текстом, де розповідається, як римському наміснику Лізанію доносять про те, що винуватцем навернення Шарбіля був єпископ Барсам'я. Єпископа теж кидають у в'язницю, де він тривалий час перебуває в очікуванні суду [67, с. 66]. Однак коли владику починають катувати, до Едеси надходять листи Великого іпарха Алузія, котрими припиняються гоніння на християн [67, с. 70-71].

В Актах Гурії та Шамуна [105, с. 29-57] повідомляється про те, як Гурію та його друга Шамуну, ревних християн, судили і кинули до в'язниці. Музионіс, намісник Едеси, примушував їх виконувати наказ імператора й принести жертви Юпітеру. Вони відмовились, за що були катовані й страчені 306 р. Автор Актів – Феофіл – говорить про те, що записав свою розповідь через п'ять днів після смерті Гурії та Шамуни. Мучеництво Хабіби [67, с. 73-85], яке так

само належить перу Феофіла, язичника за походженням, але який прийняв християнство (як він сам про себе говорить), містить історію людини, звинуваченої у пропаганді євангельського вчення і за це спаленої. Не меншою популярністю у V ст. користувалась сирійська агіографічна збірка, складена, на думку фахівців [149, с. 6; 185, с. 316; 206, с. 153], лікарем та єпископом Марутою Майферкатським [171]. До неї включені життєписи людей різного соціального походження – ремісників, чиновників, царедворців, представників духовенства, котрі зазнали переслідувань у сасанідському Ірані в часи т.зв. великих гонінь на християн у другій половині IV ст. [149, с. 6]. Твори, включені до складу збірки, були написані в різні роки, але не пізніше початку V ст., коли її було зібрано [184, с. 434]. Вони діляться на три тематичні групи: цикл оповідань, пов'язаних з ім'ям Симеона бар Сабба(тх)аї, сина фарбувальника тканин, єпископа Селевкії та Ктесифона; опусів, згрупованих навколо життя Мілеса, й мартирії мучеників з міста Адіабена [165, с. 70].

Оригінальним і літературно завершеним у цій збірці є оповідання про діву Тарбо (грецькою – Фербута), сестру Симеона бар Сабба(тх)аї [160, с. 222-227]. Її схопили після страти владики Симеона й звинуватили в тому, що вона чаклунка і, бажаючи помститись за смерть брата, накликала хворобу на шахиню. Суд вимагає для неї смертної кари за чаклунство, проте шах приймає інше рішення: вона мусить “вознести молитви до сонця, і тоді вона не буде покарана смертю” [160, с. 224-225]. Тарбо мужньо відмовляється й тим самим підписує вирок собі, своїй молодшій сестрі та хатній служниці. Мучеництво завершується плачем, присвяченим Тарбо і її родині [160, с. 227].

Переважно історичний характер (це одна із жанрових специфік ранньої сирійської агіографії), з послідовним описом головних подій, має цикл мучеництв, де розповідається про переслідування християн у Неджрані, одному з міст Йємену, в першій половині VI ст. Ці оповідання збереглись у Посланні монофізитського єпископа Симеона Бет-Аршамського, у свою чергу, включеного в Хроніку Псевдо-Діонісія Тельмахрського, а також у “Книзі хім'яритів” [205, с. 7], автором котрої вважається Саргіс, єпископ Русафи, міста, де відбувались щорічні великі ярмарки і куди збирались вожді кочових арабських племен [194, с. 57]. У Посланні Симеона мова йде про те, як цар Зу-Нувас, котрий сповідував іудаїзм, зійшовши на престол і ставши правителем усієї землі хім'яритів, наказав підвладним християнам перейти у віру іудейську. Ті відмовились, і Зу-Нувас повелів стратити непокірних та спалив їхню церкву [161, с. 123-124].

Ключовим епізодом цих подій стала трагічна історія знатної жінки Руми та її п'яти доньок, складена в агіографічній традиції [161, с. 10]. Крім того, в “Книзі хім'яритів” уміщена історія про малолітнього хлопчика, котрий не спокусився обіцянками царя-гонителя, а виявив бажання померти разом зі своєю матір'ю за християнську віру. Щоправда, судді “явили йому свою милість і дарували життя” [184, с. 179]. У подальшому Гісар (так звали дитину), згідно з текстом джерела, став главою патрикіїв і членом імператорської ради в Константинополі, але продовжував вести життя “благочестиве й смиренне” [184, с. 180]. Варто додати, що жанровими взірцями сирійських мартиріїв і перших Житій були такі опуси, як Мучеництва єпископа Смірни Полікарпа (II ст.) [106, с. 144-163] і єпископа Карфагена Кіпріана (258 р.) [106, с. 252-264], Акти африканських мучеників Перпетуї, Фелісати, Сатура, Сатурніна, Ревоката й Секундулуса з селища Тубурбо Малого (203 р.) [42, с. 117-128] (т.зв. тубурбитанські мученики) тощо.

Ретроспекція, пов'язана з висвітленням чернецтва Сирії у V ст., дозволяє констатувати: воно принципово не відрізнялось від подвижництва попереднього століття. Анахорія та аскетичний індивідуалізм продовжують домінувати, чому сприяє поширення правил Раббули Едеського. У першій половині V ст. зароджуються й дві нові форми пустельної аскези – мовчальництво і стовпництво. Власним нововведенням уславилась обитель “Незасинаючих”, закладена на березі Євфрату преп. Александром [166, с. 158]. Її насельники практикували нічні чужання до п'яти разів на тиждень [166, с. 159]. Участь сирійського чернецтва в догматичних рухах і чварах несторіанського спрямування була відчутною, але не мала такої масовості, як наступне монофізитство. Однак, в царині аскези Сирія V ст. стала відомою завдяки саме стовпництву (мал. 2, 3), яке зародилось на її терені (на початку 20-х рр. V ст. і згодом “перекочувало” до Греції та Малої Азії [212, с. 99]. Необхідно також підкреслити, що цей вид чернечої практики не знайшов підтримки серед несторіанських общин і в ереміторіях на Заході. Авторитет стовпників (грецькою – стилітів) у сучасників був надзвичайно великий. До них ставились як до втілення чуда й одержання Божої благодаті. Стовпників називали “совістю пустелі” [223, с. 327].

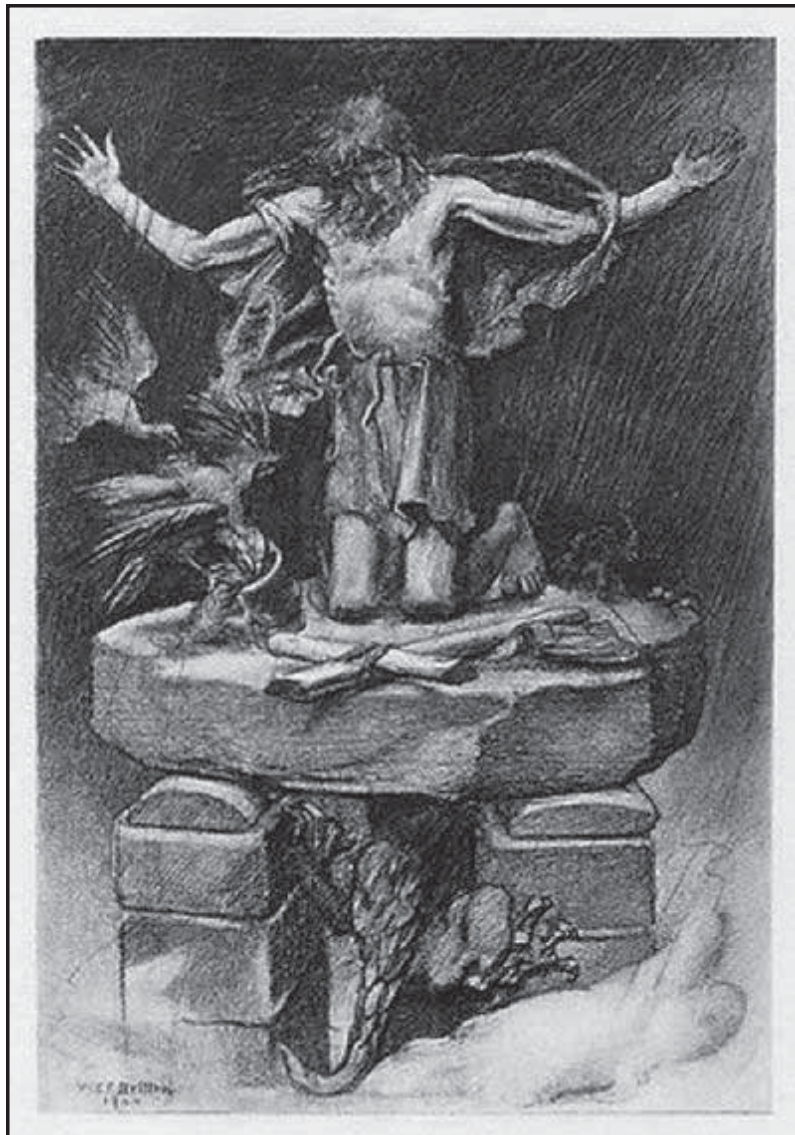
Походження стовпництва традиційно пов'язується (і небезпідставно) з ім'ям преп. Симеона Стовпника (мал. 4, 5). Про це прямо говорять церковні історики VI ст. – Феодор Чтець і Євагрій Схоластик. Зокрема, Феодор Чтець двічі повторює, що Св. Симеон Стовпник “перший

Мал. 2. Сирійські стовпники Симеон Старший, Симеон Молодший Дивногорець, Аліпій. Церковна фреска, IX ст.

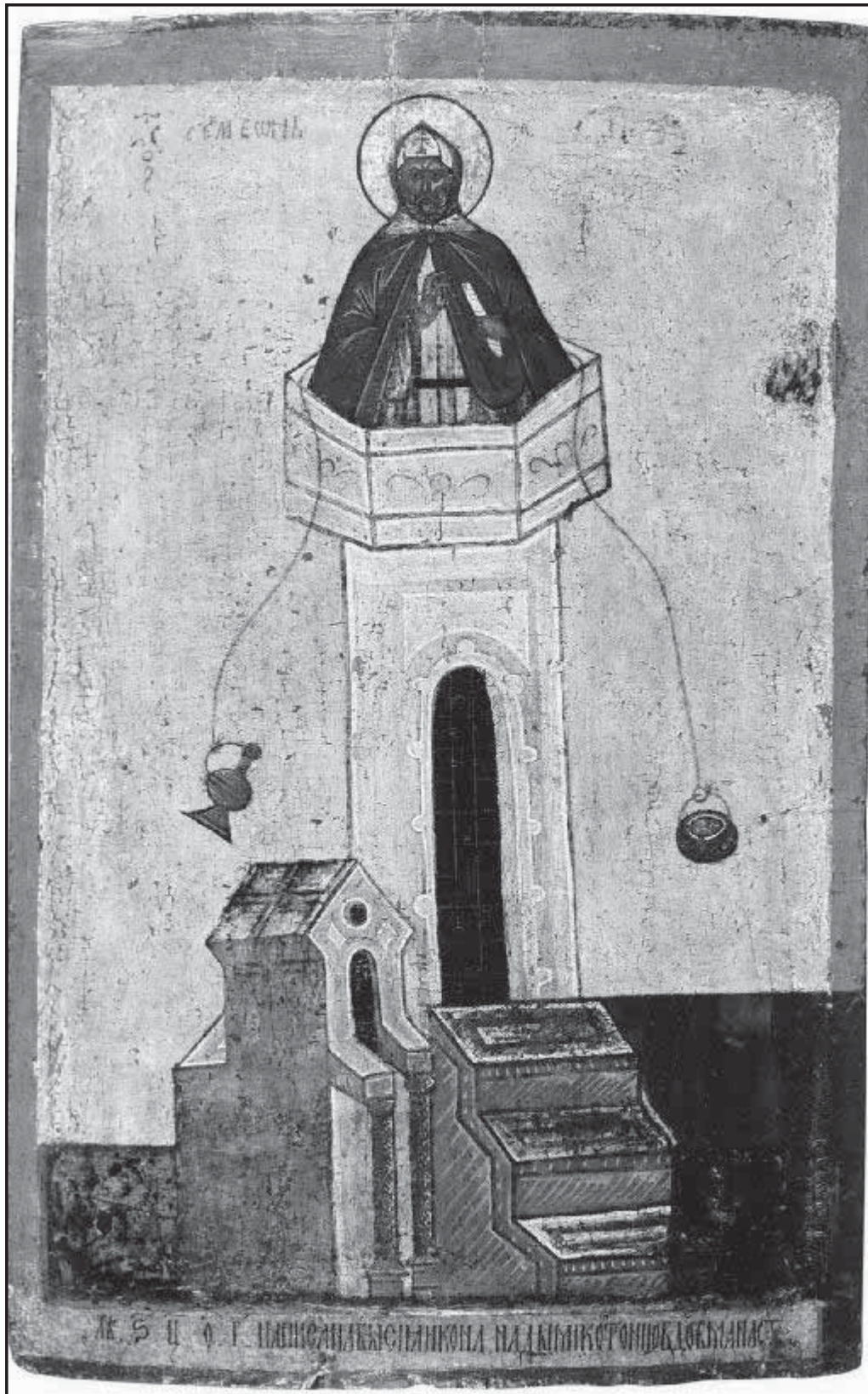

Мал. 3. Сирійський стовпник VI ст. Іконографічне зображення.

Мал. 4. Графічне зображення Симона Стовпника. Малюнок XIX ст.

ізмислив” (тобто вигадав) стояння на стовпі, і розповідає про те, як єгипетські ченці “надіслали” йому попервах відлучення за дивний і нечуваний спосіб життя, але невдовзі, дізнавшись про добродійності “мужа цього”, налагодили з ним духовне спілкування [34, с. 509]. Євагрій, зі свого боку, присвячуючи преп. Симеону цілу 13 главу, теж говорить про нього як про фундатора стилітства [16, с. 31]. Крім того, йому присвятили окремі Житія та життєписи блаж. Феодорит Кирський, Антоній, учень преп. Симеона, анонімний сирійський автор VI ст. [206, с. 210]. Необхідно відзначити, що житійний корпус Симеона Стовпника має багато спільних жанрових рис і дидактичних аналогій з низкою попередніх агіографічних творів – “Житієм Єфрема

Мал. 5. Св. Симеон Стовпник. Ікона XVII ст.

Сирина” [22], Життєписом вже згадуваного Раббули (Раввули) [61, с. 34-102; 104, с. 115-143] й “Житієм Мар Аби” [104, с. 226-258], які стали своєрідним “канонем” для відповідної сирійської літератури V-VI ст. Для прикладу стисло проаналізуємо їх.

Єфрем Сирин (Мар Афрема) – “пророк сирійців” [40, с. 621-665], ще за життя став знаменитим поетом, аскетом, письменником і учителем. В його Житії містяться приповіді, віщувальні сни та їх тлумачення, численні фольклорні молитви [149, с. 7-8]. Так, до числа “бродячих” сюжетів, вкраплених у цей твір, можна віднести розповідь про розумну жінку, котру дорогою зустрічає Єфрем, наближаючись до Едеси (він завжди подорожував пішки); розповідь про те, як “хмари” комарів та сарани перемогли величезне перське військо з кіннотою й бойовими слонами, коли воно взяло в облогу Нисибін [22, с. 44-46], та ін. В Житії святителя з достатніми подробицями описане все його життя від народження до поховання. Поділене на багато самостійних епізодів, воно в цілому побудоване за усталеною схемою, покликаною продемонструвати праведний спосіб життя та благочестя християнського подвижника від юності до старості [149, с. 8]. Згідно зі свідченнями цього агіографічного опусу, сам Мар Афрема є автором двох Житій – життєписів двох своїх сучасників – Авраама Кидонійського та Юліана Саби (Старця) [93, с. 5-49; 43, с. 380-401].

Конфліктна ситуація, з якої починається Житіє Єфрема, коли він змушений залишити рідну оселю за вимогою батька-язичника, має аналогію (на рівні топосу) в Життєписі Раббули [208, с. 159-209]. Його батько, як і батько Єфрема, був язичницьким жрецем, а мати – християнкою. Раббула народився у Кеннешрині, отримав добру освіту, знав грецьку мову і займав високу адміністративну посаду префекта [208, с. 164]. Проте єпископ Кеннешрина і Акакій, єпископ Алепський, навернули його в християнство [208, с. 165]. Раббула здійснив паломництво у Палестину, а після повернення роздав своє майно (ще один важливий, навіть принципово необхідний, топос для всієї християнської агіографії), залишив родину і став ченцем монастиря Св. Авраамія [208, с. 167]. У подальшому, як уже згадувалось, він став єпископом Едеси і викладачем т.зв. Едеської (богословської) академії, суворим противником несторіанства.

Останнє з виділених Житій – біографія католікоса Мар Аби І, який своєю діяльністю певною мірою (в сенсі духовно-світоглядних і морально-етичних пріоритетів) об’єднав перську, сирійську та грецьку культури, як акцентує Н. Пігулевська [155, с. 77]. За походженням Аба був персом, який змалку сповідував зороастризм. Будучи освіченою

людиною, він займав відповідальний адміністративний пост і вороже ставився до християнства [155, с. 77]. Однак зустріч на переправі з ченцем-християнином, котрий зі смиренням переніс глузування й приниження з боку Аби й розмовляв з ним мудро та з достойністю, змусила перса залишити офіційну посаду, навестись у нову релігію і стати її захисником та проповідником [149, с. 8]. У пошуках знань Аба вступає на навчання до вищої сирійської школи в Нисибіні, а далі вирушає у тривалу подорож ромейськими землями. Він відвідав Едесу, Антіохію, Александрію, Афіни, Коринф, Константинополь – усі тодішні центри вченості, став відомим авторитетним учителем, досконало оволодів грецькою та сирійською мовами [155, с. 78]. Після цього Аба повернувся на батьківщину й був зведений у сан католікоса в Ірані [155, с. 80].

На новій пастирській ниві він проявив свої блискучі політичні й дипломатичні здібності, виконуючи різні державні доручення, котрі надходили від самого шаха Хосрова I Аноширвана (531-579). Крім того, як безкомпромісний подвижник католікос змушений був постійно боротись із зороастрійським жрецтвом, яке неодноразово “саджало його в окови”, піддавало тортурам, ув’язнювало (двічі), відправляло у вигнання і намагалось знищити (врятувало заступництво шаха) [155, с. 82-83]. Аскетичні подвиги Мар Аби в Житії описані окремо. Отже, “Житіє преподобного Симеона Стовпника” складене саме в традиціях означених агіографічних взірців, проте з більшим “ухилом” в опис практики “глибокої аскези” і чудес.

Агіографічна традиція надає досить багато конкретних історичних фактів про життя Симеона. Його біографія – найповніша в сирійському житійному корпусі V-VI ст. Народився преподобний у 390 р. в селі Сис (або Сисан), розташованому на кордоні Керестики й Кілікії (Північна Сирія) [17, с. 2]. Його батьки були християнами. Збереглося ім’я матері – Марфа (день пам’яті – 1 вересня, як і її сина) [17, с. 2]. З братів та сестер, які вмирали ще у дитинстві, живим залишився тільки Шемши (він теж, як і Симеон, вступив у монастир Євсевона, однак помер у молоді роки, на початку стовпницького подвигу старшого брата) [17, с. 3]. Симеон, згідно з джерелами [30, с. 350; 16, с. 42-43; 35, с. 55], мав добре здоров’я і приємну зовнішність. З п’яти до тринадцяти років він пас овець (родина мала середній статок). Його улюбленим заняттям у цей час “стало збирання й воскурення смирни у храмі” [16, с. 44]. Тут, у церкві, він уперше почув про чернече життя і шлях до спасіння. Після декількох пророчих видінь хлопчик приймає рішення “йти у пустелю” [16, с. 44-45].

Ще до початку підвизання у нього відкрився дар творити чудеса (вигнання “ісаврійців” (тобто візантійців), які напали на його село, покарання продавчині риби за брехню та ін.) [35, с. 57]. Неочікувана смерть батьків прискорила його дії. Тітка Симеона як його попечителька невдовзі передала юнаку право на володіння батьківським майном, оскільки він досяг повноліття (13 років). Симеон усе продає, а гроші роздає бідним (обов’язковий житійний топос), після чого три роки проходить іскусу у сусідній пустелі [35, с. 57-58].

Наступний крок майбутнього аскета – життя (два роки) в невеличкій обителі, розташованій на околиці селища Теледа; далі Симеона приймають (408 р.) в монастир Євсевон за благословення Мари (Домна), єпископа Гавальського [16, с. 45]. Цю киновію ченці Євсевон та Авівіон свого часу звели біля підніжжя Корифської гори, поблизу міста Верія (антіохійський пагус). В обителі Євсевон юнак починає вигадувати для себе подвиги, до того насельникам невідомі. Наприклад, викликаючи невдоволення братії своїми аскетичними “витівками”, Симеон до десяти днів не вживав хліба, не спав по три-чотири доби поспіль і т.п. [16, с. 46]. Терпець увірвався, коли подвижник якось туго перев’язав своє оголене тіло грубою мотузкою з фінікового листа; з ран, які утворились під нею, почала текти кров. Настоятель Іліодор, коли це побачив, примусово почав лікувати юнака, а через тиждень, після загоєння ран, запропонував йому залишити монастир, “щоб не спокушати слабких восків, тих, котрі вирішили б наслідувати святому Симеону” [16, с. 48-49]. Необхідно відзначити, що “восками” у IV-V ст. в Сирії називались ченці-пустельники, у перекладі – “самотні”. Через п’ять днів брати “усоромились” за свій вчинок і повернули Симеона з “безводного сусіднього озера до обителі” [16, с. 49].

На третій рік (411 р.) з Євсевону преподобний перейшов у безлюдну, напівзруйновану киновію Мариса, розташовану біля гірського селища Телнешин, що у перекладі означає “Жіночий пагорб” [16, с. 49]. Тут, як передає традиція, Симеон підвизався наступні три роки, почавши практикувати “сухий” (навіть без хліба та води; наскільки це можливо фізіологічно – питання залишається відкритим) сорокаденний піст; наглядав за ним періодевт Васса [17, с. 6]. Основною їжею молодого аскета стають “салат і цикорій”, хліб – раз на тиждень, у неділю [17, с. 7]. У 414 р. за порадою Васси він залишає руїни обителі Мариса і обирає собі за осідок (до кінця життя) саму гору, що височіла над Телнешином [17, с. 8]. Місцевий пресвітер Даниїл подарував преподобному на гірській вершині клаптик землі (з

церковних володінь) й огородив “ділянку” від сторонніх очей високим кам’яним муром з усіх чотирьох боків, але без даху [17, с. 10-11]. Це місце одержало назву “мандра” (сирійською – овечий загон, окіл, відгороджена територія; з VI ст. цим словом на терені Сирії, як уже згадувалось, почали позначати власне монастир). У Патериках, Отечниках і Місяцесловах так і пишеться: “Симеон іже в мандрі”.

Щоб ніколи не виходити за межі мандри, подвижник закував свою праву ногу до скелі (одна стіна стояла до неї впритул) десятиметровим залізним ланцюгом. Однак хорєпископ Антіохійської кафедри Мелетій, після знайомства та початку спілкування з аскетом, поступово переконав його, що людина, при бажанні, може стримувати себе й за допомогою лише волі та віри [17, с. 14]. Коли ланцюг розкували (419 р.), під шкірою на тому місці, де він огортав ногу Симеона, були черв’яки; святий, як акцентує джерело, “не бажав позбавити себе такого важкого страждання” [17, с. 16]. Той самий Мелетій, на думку дослідників [119, с. 129; 210, с. 430; 215, с. 189], порадив анахорету вдатись до інших, “зрозуміліших” форм аскези, й останній обрав уже відоме у ті часи “стояння”, але вирішив “удосконалити” його. Починав Симеон зі стояння на камені, а через чотири роки, тобто у 423 р. – “зійшов на стило” [17, с. 18-19]. За декілька наступних років висота стовпа зросла майже втричі й досягла 18 метрів (діаметр – понад 2 метри). На цьому (третьому) стовпі святий простояв 37 років, ніколи з нього не злізаючи.

Слава про стовпника швидко зростала, як і натовп людей, котрі воліли його бачити. Недільні проповіді святого породжували у паломників екзальтацію. Щоправда, таке поклоніння надалі переросло у справжній масовий неконтрольований “божественний екстаз”. Через п’ятдесят років після Симеона (наприкінці V ст.), коли стовпництво стало своєрідною “визитівкою” сирійської анахорії, юрби шаленіючих вірян з ночі чекали на схід сонця, щоб оточити стовпи з аскетами й благиати благословення, зцілення, пророкування, поради або допомоги [104, с. 101-105]. Несамовиті шанувальники з радістю підставляли обличчя, коли подвижники мочились зі своїх “пустельних гнізд”, вважаючи, що цією “святою росою” зціляться від сліпоты, прокази, виразок на тілі, лихоманки, німоти та ін.; вони збирали фекалії стовпників, засушували їх і носили в шкіряних мішечках на шиї як оберіг і т.п. [104, с. 110].

Наслідком прояву такого відвертого і небезпечного поклоніння стала безкомпромісна боротьба зі стовпництвом місцевого єпископату. Церква (Єрусалимський, Антіохійський і Константинопольський

Мал. 6. Поклоніння ісмаїльтян, персів та вірмен Симеону Стовпнику.
Мініатюра з Мінології Василя II.

патріархати), зі свого боку, оголосила стилітів, “охоплених погордою та пихатістю”, “поза законом” і заборонила цю сирійську чернечу практику низкою соборних постанов – 535, 549, 551, 572, 586 pp. [207, с. 120-129]. Однак поки що подвиг Симеона викликав щире захоплення, повагу та поклоніння.

Преподобного відвідували не лише жителі навколишніх поселень. Зустрічі з ним шукали люди навіть з-поза меж Римської імперії та Візантії. За свідченням блаж. Феодорита Кирського, до святителя “приходили ісмаїльтяни (араби. – *Б.Б.*), перси (мал. 6), підвладні останнім вірмени, івери, гомеріти (греки. – *Б.Б.*), а також ібери, баски, британці, галли, бургунди, італійці, кельти” [35, с. 57]. Феномен Симеона, майже без іронічної зверхності протестантського адаптатора, характеризує той самий Ф. Шафф: “Під час посту він обходився без їжі усі сорок днів, що здається неймовірним навіть для тропічного клімату... Коли до нього навідався Феодорит, він прожив уже двадцять шість сорокаденних постів, чим перевершив Мойсея, Ілію і навіть Христа, Котрий постився лише раз... На стовпі він не міг ні лежати, ні сидіти, тільки стояти або спиратись на перила чи

перебувати на колінах... Одного разу якийсь спостерігач підрахував, що за день святий став на коліна для молитви не менше 244 разів; далі спостерігач припинив рахувати. Симеон одягався у шкіри тварин і носив ланцюг на шії. Навіть святе причастя приймав він на стовпі. Так святий Симеон простояв на стовпі багато довгих днів, тижнів, місяців та років під пекельним сонцем, проливним дощем, на лютому морозі, у буревій, щоденно переживаючи муки смерті та мучеництва, щиро волюючи досягти надлюдської святості, очікуючи славної винагороди на небесах і безсмертної слави на землі й не досягаючи тієї істинної утіхи та миру душі, котрі випливають з дитячої віри у безмежні заслуги Христа.

Проте Симеон не лише турбувався про власне спасіння. Люди стікались до нього здалеку, щоб стати свідками цього дива століття. До представників різних прошарків суспільства він звертався з однаковою доброзичливістю та любов'ю, лише жінок ніколи не пускали за мур, що оточував стовп. З цієї оригінальної кафедри, між небом і землею, він двічі на день проповідував враженням глядачам покаяння, залагоджував суперечки, відстоював ортодоксальну Віру, вимагав виконання закону навіть від імператора, зцілював хворих, здійснював чудеса і навертав тисячі язичників... Ще до смерті Симеон викликав безмежне захоплення у християн і язичників, простого народу, перських царів й імператорів Феодосія II Молодшого, Марціана та Лева I Макелли, котрі просили його про благословення та пораду. Не дивно, що за всієї знаменитої благості йому довелося боротися зі спокусою – духовною погордою” [177, с. 136-137]. Тим не менше, він був посланий до людей Богом, щоб “розбудити світ від важкого летаргійного сну”, – проголошує його Життєпис [17, с. 103].

Майже сорокарічне стояння Симеона на стовпі підірвало його здоров'я. Джерела розповідають про “розтягнення зв'язок на ногах [17, с. 91] (тобто варикоз і тромбофлебіт), викривлення хребта [17, с. 91], гноїсті рани на ребрах [35, с. 68], “курячу сліпоту” [16, с. 56], “пануклу” [16, с. 91] (запалення суглоба та шийки стегна правої ноги). Однак святитель мужньо переносив усе. Помер він, хворий та знесилений, у середу 2 вересня 459 р. близько 3 години дня, в оточенні ченців. “І почив, – фіксує Житіє, – і прийшов у спокій від своїх подвигів, трудів і мучень” [17, с. 104]. Традиції стовпництва після Симеона офіційно продовжив (тобто з його безпосереднього благословення) візантієць Даниїл Стовпник (427-490) [216, с. 205], учень преподобного. Другим відомим стилітом був сирієць Симеон Молодший (521-592). Останній провів на стовпі 68 років [216,

с. 213-217]. Крім того, агіографічна література нараховує ще 39 Житій кінця V – першої половини VI ст., присвячених сирійським аскетам-стовпникам. Разом з тим, проблема історичних витоків стовпництва і на сьогоднішній день не до кінця розв’язана.

Справа в тому, що про його начатки (як сакралізованого прообразу), за визначенням деяких вчених [119, с. 118-119; 216, с. 75, 201, с. 40-44; 181, с. 13-16], згадує, наприклад, Лукіан Самосатський. Він розповідає, що в місті Ієрополі (сирійською – Маббог), за 20 миль від місця майбутніх подвигів Симеона, при великому святилищі богині Астарті, в його “притворі” з північного боку, стояли стовпи Діоніса” [26, с. 58]. На один із тих стовпів щорічно (двічі на рік – навесні й восени) піднімався служитель культу і проводив там, на верхівці, сім днів, не злізаючи звідти. Причину Лукіан вказує таку: “На думку більшості, той, хто стоїть на стовпі, веде бесіду з богами на висоті й молиться за благо усієї Сирії; боги ж зблизька вислуховують молитви, а деякі гадають, що це робиться на спомин Девкаліона, коли люди рятувались від води на горах і високих деревах” [26, с. 59].

Попередниками стовпників можна також вважати тих подвижників IV ст., які витримували подвиг більш-менш тривалого й безперервного стояння – т.зв. *stationarii*; про них, звісно, знав і преп. Симеон. Св. Григорій Богослов у “Напучувальному посланні до Гелленія про ченців”, описуючи їх аскетичну практику, згадує двох адептів, які для усмирення своєї плоті обрали стояння [2, с. 649-650]. В анонімній “Історії (єгипетських) ченців” (“*Historia monachorum*”), складеній у 395-396 рр., теж згадується пустельник на ім’я Іоанн. “Усамітнившись у пустелі, – пише невідомий автор, – він протягом трьох років без перерви і відпочинку стояв під бескидом дикої скелі, постійно молився і ніколи не сідав і не лягав, а спав лише стільки, скільки можна спати стоячи на ногах” [27, с. 15]. Зрештою, поштовх, наданий саме преп. Симеоном Стівпником, активізував “аскетичні вправи” серед пустельників-самітників у другій половині V ст. і дав свої плоди: Сирія (з прилеглою Месопотамією) стала третім на Сході осередком “чернечої екзегези”, “чернечого паломництва” і “чернечої звитяги”.

Ще один цікавий факт, пов’язаний зі святителем, стосується його поховання. Антоній, учень і автор “Житія” преподобного, після смерті знаменитого старця повідомив про це Св. Мартірія і воєначальника Ардавурія (тобто офіційну місцеву владу), щоб раптом не сталося якихось заворушень. На гору, в мандру, прибули патріарх з єпископами та пресвітерами і сам намісник Ардавурій з шеститисячним загonom

найманців-готів [17, с. 103]. Воякам наказали охороняти тіло померлого (могло статись, що шанувальники святого зроблять спробу викрасти його мощі; такі випадки вже траплялись нерідко). Мощі стовпника, як це описує Антоній, при великому скупченні народу – “не було видно гори” – урочисто перенесли в Антіохію; дорогою “творилися чудеса” [17, с. 103]. Все місто зустрічало святого “зі свічками та лампадами... Тіло внесли спочатку до церкви Кассіана і після тридцяти днів за наказом Ардавурія було покладене [поховане] у Великій церкві, в окремому євктирії” [17, с. 104].

Серед інших, теж нових форм і видів сирійського подвижництва, які зазнали поширення протягом другої половини V ст., необхідно виділити згадуваний вище “воскизм” (аскети зазвичай жили просто неба, а не в штучних чи природних житлах; крім “самотній”, “воска” означає “прикріплення до однієї місцини”), “ісихазм” (“мовчальництво”; прийшло з Єгипту), “колісництво” (анакорети їли, спали, молились у дерев’яному колесі, підвішеному на канаті над землею на трьох жердинах; вони, не виходячи з нього, суміщали таким чином перебування під відкритим небом і “затвор”), “затворництво”, “акимітство” (“незасинання”) і “ношення вериг”. Відомими сирійськими ісихастами, наприклад, були Акепсим і Саламан з Каперсани [206, с. 113-115], уславленими восками – Лімней, учень Св. Фалассія, та Яків Кафра-Рехимський [206, с. 119], адептом “колісництва” – Фалалей Гавальський [119, с. 153], “чистого затвору” – Поліхроній, учень Зебинаса [119, с. 156], “акимітства” – преп. Александр [119, с. 157].

Більшість анахоретів намагалась вигадати для себе індивідуальну аскетичну практику або “подвиг”. Так, преп. Варадат, з благословення Антіохійського архієпископа Феодота (419-422), не один рік простояв у пустелі (на піщаному пагорбі) з піднятими до гори руками в суцільному шкіряному хітоні, котрий мав лише два отвори – для рота й носа і випорожнень. Він осліп, руки у нього відсохли, і його раз у два дні годував учень [206, с. 398]. Зрозуміло, що подібних прикладів суворого підвизання аскетів-сирійців можна навести сотні.

Реалії та особливості історії сирійського чернецтва, починаючи з середини V ст. (після Халкидона) і до середини VI ст., полягають у його догматичному розмежуванні. В означений період (друга половина V – перша половина VI ст.) ченці-халкидоніти, ченці-несторіани і особливо – непримиренні ченці-монофізити сформували власну структуровану ієрархію, окремий церковний устрій і конфесійно обособлену інституціональну організацію. Наступна епоха (друга

половина VI – перша половина VII ст.) характеризується (як і в цілому на Сході середовище православного самітництва) початком загального об’єктивного занепаду чернечого руху, обумовленого комплексними цивілізаційними (духовно-культурними, ментально-світоглядними, соціально-політичними та економічно-побутовими) трансформаціями і геополітичними змінами в регіоні. На цьому складному, лабільному тлі останнім потужним проявом сирійської аскези, сплеском її подвижницької оригінальності, світоглядним “одкровенням” пустельної анахорії стало юродство. Воно склало окрему сторінку в історії християнської (православної) святості, як підкреслювалось, неоднозначну, але яскраву.

Першим появу в аскезі (на рівні сформованої практики) сирійських юродових фіксує Євагрій Схоластик. Він, проте, робить ремарку, попереджаючи, що юродство “за своїми властивостями примушує їх [ченців] припиняти бути самітниками і з’являтися на площах і вулицях галасливих міст” [16, с. 47]. “Між ченцями, – уточнює Євагрій, – є, звичайно, не так багато і таких, котрі через добродійність досягнувши безпристрасності, повертаються у світ і, серед галасу вдаючи із себе дурнуватих, таким чином попирають честолобство й марноту [марносластво], – за словами мудрого Платона, ці останні одяжі, що зазвичай неохоче знімає з душі людина. Любомудріє навчило їх їсти без відчуття [смаку] і в харчівнях, і в дрібних крамницях, не соромлячись ні місця, ні обличчя [присутніх], ні взагалі нічого. Нерідко відвідують вони і лазні, і там миються у більшості випадків з жінками, підкоривши пристрасті так, що мають повну владу над своєю природою, і не схиляються на її вимоги ні поглядом, ні торканням, ні навіть обійняттям діви. З чоловіками вони – чоловіки, з жінками – жінки, і воліють мати не одну, а обидві природи” [16, с. 48].

Як приклад Євагрій Схоластик наводить розповідь про життя преп. Симеона Юродивого (547-615) (мал. 7), який жив у Емесі й розпочав шлях юродства 582 р. [16, с. 231-234]. Отже, на межі VI та VII ст. в практиці православного чернечого подвигу наявними стають: криза “креативних” форм, “неміч” та безпорадність асоціальних переваг і початок “видової” деградації. Традиції агіографії, все-таки, ще продовжують зберігатись майже у незмінному вигляді; змінюються лише самі персоналії і з’являється догматично орієнтована складова – конфесіоналізм. З кінця V ст. розповіді про подвиги пустельників поступаються місцем описам (біографіям), присвяченим церковно-політичній діяльності видатних християнських кліриків. Типовим прикладом в цьому плані може слугувати оригінальний і сюжетно

Мал. 7. Іконографічне зображення преп. Симона Юродивого.

складний життєпис, де відображено різні життєві колізії героя – монофізита Іоанна бар Афтонія. Зміст Житія наступний.

Його мати (її ім'я – друга частина імені Іоанна, тобто Афтонія) рано стала удовою, маючи на руках п'ятьох малих дітей. Вона всіх виховала і “влаштувала на службу”, а наймолодшого – Іоанна віддала у монастир Св. Фоми, що розташувався в гирлі ріки Оронт. Хлопчик попервах працював у ксенодохії (доглядав за хворими літніми паломниками), а через два роки вивчився на теслю. Через п'ятнадцять років Іоанн став настоятелем обителі, котра колись надала йому притулок. Ще через десять років він закладає власний монастир “Кеннешре” (“Орлине гніздо”) – знаменитий у подальшому центр сирійської освіченості. Ченці “Кеннешре” здобули славу талановитих хроністів і літераторів,

складаючи твори як сирійською, так і грецькою [149, с. 8]; в стінах обителі працювали Фома Гераклеїський, упорядник Нового Завіту сирійською мовою [154, с. 207], Север Себохт, відомий філософ, математик і астроном [154, с. 182-183], Яків Едеський, письменник і вчений-граматик [216, с. 331]. Згідно з Житієм, Іоанн бар Афтонія багато подорожував. Незадовго до своєї смерті він, наприклад, відвідав Константинополь і взяв участь (як секретар) у столичному “соборі монофізитських та православних єпископів” 536 р.

Найкращі агіографічні взірці на початку VI ст. були об’єднані Св. Іоанном Ефеським у збірник “Життя східних святих” [58, 59, 60] (за типом Патерика) [147, с. 24-25]. Як відзначає А. Пайкова, він вірогідно виступав тут у ролі укладача й редактора, а не автора текстів [149, с. 8]. У Життях містяться оповідання про знаменитих людей епохи – Якова Барадея (за його ім’ям сирійці-монофізити почали іменуватись яковітами), Іоанна Телльського, патріарха Антіохійського Северина, Феодосія, Сергія та ін. Авторська самостійність Іоанна Ефеського, підкреслює А. Пайкова, проявляється в тому, що він не додержується повністю традиційної агіографічної схеми, згідно з якою життя особи необхідно описувати від народження й до самої смерті [149, с. 8]. Владика Іоанн, натомість, вміщує у збірник (у більшості випадків) ключові, кульмінаційні та доленосні моменти, які відбувалися у житті відповідних героїв. Наприклад, розповідаючи про Якова Барадея, Іоанн починає з його прибуття до столиці Східної Римської імперії. “Константинопольський” період важливий тим, що Барадей здобув для себе право висвячувати монофізитських єпископів; тим самим Яковітська Церква де-юре одержала самостійність. Іоанн Ефеський також повідомляє імена численних єпископів, хіротонізованих Яковом.

Разом з тим, поряд з уривчастою розповіддю укладача збірника, в ньому зберігається і початковий розлогіий текст, де біографія монофізитського лідера та ідеолога, фундатора Яковітської Церкви починається з його народження і за каноном завершується описом поховання. Крім того, Іоанн Ефеський залишив навіть прикінцеву авантюрну історію про те, як моці Якова хитрістю були викрадені з монастиря Св. Романа у Єгипті (на кордоні з Палестиною) й перенесені у Фезильтську обитель поблизу містечка Телла-дель-Маузелат [149, с. 8-9].

(Далі буде)

Джерела та література: 1. Св. Василий Великий. Подвижнические уставы подвижающимся в общежитии и в отшельничестве // Св. Василий Великий.

Аскетические творения: В 2-х т. – Минск: Лучи Софии, 2010. – Т. 2. – С. 102-245; 2. Григорий Богослов, св. Увещательное послание к Геллению, о монахах // Св. Григорий Богослов. Собрание творений: В 3-х т. – Минск: Лучи Софии, 2000. – Т.1. – С. 649-650; 3. преп. Ефрем Сирин. В подражание притчам // Творения преп. Ефрема Сирина: В 8-ми т. – Сергиев Посад: Свято-Троицкая Сергиева лавра, 1910. – Т. V. – С. 105-140; 4. преп. Ефрем Сирин. Жизнь блаженного Авраама и племянницы его Марии // преп. Ефрем Сирин. Избранные творения. – Минск: Лучи Софии, 2008. – С. 35-63; 5. преп. Ефрем Сирин. Наставления монахам // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1883. – Ч. III. – С. 543-580; 6. преп. Ефрем Сирин. О добродетели // Творения преп. Ефрема Сирина: В 8-ми т. – Сергиев Посад: Свято-Троицкая Сергиева лавра, 1909. – Т. IV. – С. 331-384; 7. преп. Ефрем Сирин. К младшему подвижнику. Поучение первое // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1881. – Ч. I. – С. 390-395; 8. преп. Ефрем Сирин. О том, как приобретается человеком смиренномудрие. 100 глав // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1881. – Ч. I. – С. 350-658; 9. преп. Ефрем Сирин. Похвальные слова о подвижнике Иулиане // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1883. – Ч. III. – С. 364-398; 10. преп. Ефрем Сирин. Завещание Св. Ефрема // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1883. – Ч. II. – С. 5-38; 11. преп. Ефрем Сирин. Поучительные слова к египетским монахам. Поучение 26 // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1882. – Ч. II. – С. 187-206; 12. преп. Ефрем Сирин. Поучительные слова к египетским монахам. Поучение 42 // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1882. – Ч. II. – С. 264-271; 13. преп. Ефрем Сирин. Семь деланий у монаха // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1883. – Ч. III. – С. 641-654; 14. преп. Ефрем Сирин. Слово второе о скончавшихся отцах // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1881. – Ч. I. – С. 348-351; 15. преп. Ефрем Сирин. Слово умиленное // Творения иже во святых отца нашего Ефрема Сирина: В 3-х ч. – М.: МДА, 1881. – Ч. I. – С. 311-312; 16. Евагрий Схоластик. Церковная история / Пер. и коммент. Е.С. Кривушина. – СПб.: Алетейя, 1999. – Т. 1; Кн. I-IV. – 305 с.; 17. Житие (сирийское) Симеона Столпника, составленное учеником его Антонием. – М.: Свято-Тихоновский богословский институт, 2005. – 105 с.; 18. Житие Авраама Великого // Дестунис С. Жития святых, составленные по Четьям-Минеям и другим книгам: В 3-х т. – СПб.: Тип-ия А Фишера, 1886. – Т. I. – С. 163-202; 19. Житие Зиновия Гезиртского // Вершинский Д., прот. Месяцеслов православно-кафолической Восточной Церкви. – М.: В тип-ии Священного Синода, 1856. – С. 448-473; 20. Житие преп. Александра Сириянина. – М.: Посев, 2010. – 76 с.; 21. Житие преп. Симеона Дивногорца. – М.: Посев, 2009. – 81 с.; 22. Житие Св. Ефрема Сирина. – М.: Посев, 2012. – 95 с.; 23. Житие Симеона Юродиевого // Дестунис С. Жития святых, составленные по Четьям-Минеям и другим книгам: В 3-х т. – СПб.: Тип-ия А Фишера, 1886. – Т. II. – С. 70-131; 24. Жития святых жён в пустынях Востока. – Вятка: Губ-ая тип-ия, 1871. – XV, 328 с.; 25. Иоанн Ефесский. Церковная история // Сирийские христианские историки V-VI вв. – М.: ПСТГУ, 2012. – С. 44-193; 26. Лукиан Самосатский. Извлечения из писем // Ранние Отцы Церкви. Антология. – Брюссель: Христианин, 1967. – С. 51-74.; 27. История египетских монахов / Пер. Н.А. Кульковой. – М.: Православный Свято-Тихоновский богословский институт, 2001. – 121 с.; 28. Пигулевская Н. Анонимная сирийская хроника о времени Сасанидов (Сирийские источники по истории Ирана и Византии) // ЗИВАН, 1939. – Т.7. – С. 61-85; 29. Сергей

(Спасский), архиеп. Владимирский. Месяцеслов святых, празднуемых православной Восточной Церковью. – М.: В тип-ии Священного Синода, 1891. – 802 с.; **30.** Сергей (Спасский), архиеп. Владимирский. Полный месяцеслов Востока: В 2-х т. – М.: Церковно-научный центр “Православная энциклопедия”, 1997. – Т. II. – Ч. 1: Святой Восток. – 398 с.; **31.** Сергей (Спасский), архиеп. Владимирский. Христианский месяцеслов. – М.: В тип-ии Священного Синода, 1903. – 704 с.; **32.** Сказания о мучениках христианских, чтимых Православно-Католической Церковью. – Казань: КазДА, 1865. – XXII, 481 с.; **33.** Созомен Эрмий. Церковная история Эрмия Созомена Саламинского. – СПб.: Тип-ия А. Фишера, 1851. – 636 с.; **34.** Феодор Чтец. Извлечение из “Церковной истории” Феодора Чтеца // Филосторгий. Сокращение “Церковной истории” // Церковные историки IV-V веков / Пер. с древнегреч. В.А. Дорофеевой. – СПб.: РОССПЭН, 2007. – С. 198-218; **35.** Феодорит Кирский, блаж. История боголюбцев, или Повествования о святых подвижниках с прибавлением “О Божественной любви” / Вступ. статья и нов. предисл. А.И. Сидорова. – М.: Православный паломник, 2003. – 310 с.; **36.** Феодорит, епископ Кирский. Церковная история. – М.: Российская политическая энциклопедия; Православное товарищество “Колокол”, 1993. – 239 с.; **37.** Фома Маргский, еп. История монахов // Сирийские христианские историки V-VI вв. – М.: ПСТГУ, 2012. – С. 255-322; **38.** Acta martyrum et sanctorum / Ed. P. Bedja. – P.: Via dicta; Lipsiae: O. Harrassowitz, 1890. – Т. 1. – 514 p.; **39.** Acta martyrum et sanctorum / Ed. P. Bedja. – P.: Via dicta; Lipsiae: O. Harrassowitz, 1891. – Т. 2. – 485 p.; **40.** Acta martyrum et sanctorum / Ed. P. Bedja. – P.: Via dicta; Lipsiae: O. Harrassowitz, 1892. – Т. 3. – 763 p.; **41.** Acta martyrum et sanctorum / Ed. P. Bedja. – P.: Via dicta; Lipsiae: O. Harrassowitz, 1894. – Т. 4. – 523 p.; **42.** Acta martyrum et sanctorum / Ed. P. Bedja. – P.: Via dicta; Lipsiae: O. Harrassowitz, 1895. – Т. 5. – 602 p.; **43.** Acta martyrum et sanctorum / Ed. P. Bedja. – P.: Via dicta; Lipsiae: O. Harrassowitz, 1896. – Т. 6. – 671 p.; **44.** Acta martyrum et sanctorum / Ed. P. Bedja. – P.: Via dicta; Lipsiae: O. Harrassowitz, 1897. – Т. 7. – 708 p.; **45.** Acta St. Guriae et Shamoniae exarata syriace a Theophilo Edesseno a Chr. 297 // Ed. I.E. Rahmani. – Romae: Edizion liturgiche, 1899. – 331 p.; **46.** Acta St. Maris, Assyriae, Babyloniae ac Persidis secuio I apostoli / Ed. J.B. Abbeloos // AB, 1885. – Vol. 4. – VIII, 349 p.; **47.** Amphilochii. Opera omnia / Ed. C. Combefis. – P.: Baste, 1644. – XXV, 510 p.; **48.** Ancient Syriac documents relative to the earliest establishment of Christianity in Edessa / Ed. W. Cureton. – L.: S.O.V., 1864. – 420 p.; **49.** Aphraatis sapientis persae demonstrationes. Textum syriacum vocalium signis instruxit, latine vertit, notis illustravit D. Joannes Parisot: In 2 t. – P.: Sitene, 1894. – T.1: Demonstrationes I-XXII; **50.** Aphraatis sapientis persae demonstrationes. Textum syriacum vocalium signis instruxit, latine vertit, notis illustravit D. Joanes Parisot. – In 2 t. – P.: Sitene, 1907. – T.2: Demonstratio XXIII de Acino; **51.** Aphrahat. The Homilies / Ed. W. Wright. – L.: A. Faber, 1869. – XV, 631 p.; **52.** Assemani S.E. Acta sanctorum martyrum orientalium et occidentalium. – Romae: T.V., 1748. – Vol. I. – XII, 863 p.; **53.** Assemani S.E. Acta sanctorum martyrum orientalium et occidentalium. – Romae: T.V., 1748. – Vol. II. – XXII, 776 p.; **54.** Assemani S.E. Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana. – Romae: T.V., 1719. – Т. I. De scriptoribus syris orthodoxis. – XVI, 720 p.; **55.** Assemani S.E. Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana. – Romae: T.V., 1719. – Т. II. De scriptoribus syris monophysitis. – X, 681 p.; **56.** Assemani S.E. Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana. – Romae: T.V., 1719. – Т. III. De scriptoribus syris nestorianis. – V, 705 p.; **57.** Bedjan P. Liber Superiorum seu historia monasteriorum auctore Thoma, episcopo Margensi. – P.: Descleede Brouwer, 1901. – 328 p.; **58.** Brooks E.W. Lives of the eastern saint // Patrologia Orientalis. – P.: F. Pineli, 1923. – Т. 17. – fasc. 1; **59.** Brooks E.W. Lives

of the eastern saint // *Patrologia Orientalis*. – P.: F. Pineli, 1924. – T. 18. – fasc. 4; **60.** Brooks E.W. Lives of the eastern saint // *Patrologia Orientalis*. – P.: F. Pineli, 1924. – T. 19. – fasc. 2; **61.** Budge E.A.W. The Histoires of Rabban Hormizd of the Persian and Rabban Bar-Idta. The Syriac texts ed. with English translation: In 2 t. – L.: Tames and Hudson, 1902. – T.1: Syriac texts. – X, 411 p.; **62.** *Chronica minora*: In 3 t. – P.: OFM, 1903-1905. – T. I. – XXVI, 206 p.; **63.** *Chronica minora*: In 3 t. – P.: OFM, 1903-1905. – T. II. – 189 p.; **64.** *Chronica minora*: In 3 t. – P.: OFM, 1903-1905. – T. III. – 194 p.; **65.** *Chronicon civile et ecclesiasticum anonymi auctoris* / Ed. by E.I. Rahmani. – Mons Libanus, 1904. – XV, 537 p.; **66.** *Chronicon Edessenum* // *Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana*. – Romae: T.V., 1719. – T. I. – P. 371-414; **67.** Cureton W. Ancient syriac documents. – L; Edinburg: Groot, 1864. – XXXI, 618 p.; **68.** St. Ephithanius. *Adversus Haereses* // Migne J.-P. *Cursus completus patrologiae*. SG. *Corpus histiores*. – P.; Lipsiae: B.G. Teubner, 1847. – T. 42. – Col. 757-995; **69.** Ephraem. *Carmina Nisibena* / Ed. G. Bickell. – Lipsiae: G. Hartmann, 1886. – XVIII, 273 p.; **70.** Ephraem. *Hymni et sermones* / Ed. Th.J. Lamy: In 4 t. – Mechliniae: TIM, 1882-1902. – T. I. – XXV, 358 p.; **71.** Ephraem. *Hymni et sermones* / Ed. Th.J. Lamy: In 4 t. – Mechliniae: TIM, 1882-1902. – T. II. – 313 p.; **72.** Ephraem. *Hymni et sermones* / Ed. Th.J. Lamy: In 4 t. – Mechliniae: TIM, 1882-1902. – T. III. – 411 p.; **73.** Ephraem. *Hymni et sermones* / Ed. Th.J. Lamy: In 4 t. – Mechliniae: TIM, 1882-1902. – T. IV. – 342 p.; **74.** Ephraem. *Opera omnia quae extant graece* / Ed. J.S. Assemani: In 3 t. – Romae: Edizioni liturgiche, 1732-1746. – T. I. – XXII, 465 p.; **75.** Ephraem. *Opera omnia quae extant graece* / Ed. J.S. Assemani: In 3 t. – Romae: Edizioni liturgiche, 1732-1746. – T. II. – 417 p.; **76.** Ephraem. *Opera omnia quae extant graece* / Ed. J.S. Assemani: In 3 t. – Romae: Edizioni liturgiche, 1732-1746. – T. III. – 388 p.; **77.** Ephraem. *Opera omnia quae extant syriace* / Ed. P. Mobarrek: In 3 t. – Romae: Edizioni liturgiche, 1737-1743. – T. I. – XIX, 526 p.; **78.** Ephraem. *Opera omnia quae extant syriace* / Ed. P. Mobarrek: In 3 t. – Romae: Edizioni liturgiche, 1737-1743. – T. II. – 474 p.; **79.** Ephraem. *Opera omnia quae extant syriace* / Ed. P. Mobarrek: In 3 t. – Romae: Edizioni liturgiche, 1737-1743. – T. III. – 487 p.; **80.** St. Ephraemi Syri in Genesim et in Exodem Commentarii interpretat, est R.M. Tonneau // *CSChO. Scriptores syri*. – Louvain: Dors, 1955. – T. 71. – 361 p.; **81.** St. Ephraemi Syri in Genesim et in Exodem Commentarii interpretat, est R.M. Tonneau // *CSChO. Scriptores syri*. – Louvain: Dors, 1955. – T. 72. – 334 p.; **82.** St. Ephraims prose refutations of Mani, Marcion and Bardaisan / Ed. C.W. Mitchell: In 2 t. – L.: British Museum, 1912. – T. I. – XXIII, 602 p.; **83.** St. Ephraims prose refutations of Mani, Marcion and Bardaisan / Ed. C.W. Mitchell: In 2 t. – L.: British Museum, 1921. – T. II. – 586 p.; **84.** Euagrios. *Ecclestike historia* // *Patrologiae Cursus Completus: Series Graeca* / Migne J.-P. *Cursus completus patrologiae*. SG. *Corpus histiores*. – P.; Lipsiae: B.G. Teubner, 1847. – T. 86. – Part. 2. – Col. 2405-2906; **85.** Gregorii Barhebraei. *Chronicon ecclesiasticum* / Ed. J.B. Abbeloos et T.I. Lamy: In 3 t. – P.-Lovanii: F. Barg, 1872. – T. I. – XVIII, 259 p.; **86.** Gregorii Barhebraei. *Chronicon ecclesiasticum* / Ed. J.B. Abbeloos et T.I. Lamy: In 3 t. – P.-Lovanii: F. Barg, 1874. – T. II. – 214 p.; **87.** Gregorii Barhebraei. *Chronicon ecclesiasticum* / Ed. J.B. Abbeloos et T.I. Lamy: In 3 t. – P.-Lovanii: F. Barg, 1877. – T. III. – 230 p.; **88.** Gregorius Nissenus. *Vita atque Encomium S.P.N. Ephraemi Syeri* // Migne J.-P. *Patrologia cursus completes seu Bibliotheca universalis omnium S.S. Patrum, Doctorum Scriptorum que ecclesiasticorum*. Series Graecia. – Lipsiae: B.G. Teubner, 1859. – T. 46. – Col. 819-850; **89.** Hieronimus. *Vitae partum* // Migne J.-P. *Cursus completus patrologiae*. SL. *Corpus histiores*. – P.; Lipsiae: B.G. Teubner, 1846. – T. 30. – Col. 510-635; **90.** *Holy Women of the Syrian Orient* / Ed. by S.P. Brock and S.A. Harvey. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 2005. – 346 p.; **91.** Joannis, episcopi Ephesisyri monophysitae

Commentarii de beatis orientalibus / Latine verterunt W.J. van Douwen et J.P.N. Land. – Amstelodami: Or. Bn. Bollandini, MDCCLXXXIX. – XXXIX, 304 p.; **92.** John of Ephesus. Lives of the eastern saints / Ed. and transl. by E.W. Brooks. – P.: Firmin-Didot, 1925. – XXIII, 216 p.; **93.** Lamy Th. Acta Beati Abrahae Kidunaiae Monachi Aramaice // *Analecta Bollandiana*. – P.; Bruxellus: B.B., 1891. – T. 10. – fasc. 1. – P. 5-49; **94.** Mercati S. St. Ephraem Syri. Opera. – Romae: Sollo, 1915. – T.1. – fasc. I. – 331 p.; **95.** Mingana A. Woodbrooke Studies. Christian Documents in Syriac, Arabic, and Garshuni with a critical apparatus. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1927. – Vol. 1. – XV, 618 p.; **96.** Mingana A. Woodbrooke Studies. Christian Documents in Syriac, Arabic, and Garshuni with a critical apparatus. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1928. – Vol. 2. – VII, 544 p.; **97.** Mingana A. Woodbrooke Studies. Christian Documents in Syriac, Arabic, and Garshuni with a critical apparatus. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1929. – Vol. 3. – IX, 581 p.; **98.** Mingana A. Woodbrooke Studies. Christian Documents in Syriac, Arabic, and Garshuni with a critical apparatus. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1930. – Vol. 4. – XII, 478 p.; **99.** Mingana A. Woodbrooke Studies. Christian Documents in Syriac, Arabic, and Garshuni with a critical apparatus. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1932. – Vol. 5. – X, 615 p.; **100.** Mingana A. Woodbrooke Studies. Christian Documents in Syriac, Arabic, and Garshuni with a critical apparatus. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1933. – Vol. 6. – XIV, 552 p.; **101.** Moesinger G. Acta SS. Martyrum Edessenorum Sarbelii, Barsimaei. – Deniponti: DORT, 1874. – III, 209 p.; **102.** Payne-Smith R.P. Thesaurus syriacus: In 2 t. – Oxonii: RUT, 1901. – T. I. – 344 p.; **103.** Payne-Smith R.P. Thesaurus syriacus: In 2 t. – Oxonii: RUT, 1901. – T. II. – 365 p.; **104.** Peeters P. Bibliotheca hagiographica orientalis. – Bruxell: B.B., 1910. – XVII, 491 p.; **105.** Rahmani E.I. Acta sanctorum cinfessorum Guriae et Shamonaie exarta syriac lingua a Theophilo Edesseno a Chr. 297. – Romae: B.D., 1899. – XXXII, 524 p.; **106.** Ruihart Th. Acta primorum martyrum sincera et selecta. – Ratisbonae: O. Brin, 1859. – X, 510 p.; **107.** Sancti partis nostris Jacobi, episkopi Nisibeni sermones / Ed. N. Antonelli. – Roma: OFM, 1756. – 384 p.; **108.** Sasse F. Prolegomena in Aphraatis sapientis persae sermones homileticos. – Lipsiae: B und D, 1878. – XXXI, 415 p.; **109.** Simeon bar Sabba'e. Praefatus est'textum syriacum vocalium signis instruxit latine vertit, notis illustravit M. Kmosko // PS, 1907. – T.2. – 561 p.; **110.** Sozomenus. Histoire Ecclesiastique // *Patrologiae Cursus Completus: Series Graeca* / Migne J.-P. Cursus completus patrologiae. SG. Corpus histoires. – P.; Lipsiae: B.G. Teubner, 1853. – T. 67. – Col. 843-1630; **111.** Socrates. Histoire Ecclesiastique // *Patrologiae Cursus Completus: Series Graeca* / Migne J.-P. Cursus completus patrologiae. SG. Corpus histoires. – P.; Lipsiae: B.G. Teubner, 1853. – T. 67. – Col. 28-842; **112.** The chronicle of Joshua the Stylite, composed in Syriac A.D. 507 // Ed. W. Wright. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1882. – 209 p.; **113.** The story of Ahikar from the Syriac, Arabic, Armenian, Ethiopic, Greek and Slavonic / Vers. by P.G. Conybeare, J. Rendel Harris and A. Smith Lewis. – L.: John Murray, 1898. – XXIV, 591 p.; **114.** The Syriac chronicle known as that of Zacharias of Mitylene / Ed. F.J. Hamilton and E.W. Brooks. – L.: John Murray, 1899. – XIX, 593 p.; **115.** Thomas Margensis. The Historia monastica of Thomas Bishop of Marga A.D. 840 / Ed. from Syriac manuscripts in the British Museum and other Libraries by E.D.W. Budge: In 2 t. – L.: Adam and Charles Blak, 1893. – T.1: The Syriac text, introduction etc. – 332 p.; **116.** Thomas Margensis. The Historia monastica of Thomas Bishop of Marga A.D. 840 / Ed. from Syriac manuscripts in the British Museum and other Libraries by E.D.W. Budge: In 2 t. – L.: Adam and Charles Blak, 1893. – T.2: The English translation. – 581 p.; **117.** Zacharias Rhetor. Histoire Ecclesiastique // *Patrologiae Cursus Completus: Series Graeca* / Migne J.-P. Cursus completus patrologiae. SG. Corpus histoires. – P.; Lipsiae: B.G. Teubner, 1847. – T. 85. –

Col. 1145-1178; **118.** Алексей (Кузнецов), иером. Юродство и столпничество: Религиозно-психологическое исследование. – СПб.: СПбДА, 1913. – X, 410 с.; **119.** Анатолий (Грисюк), иером. Исторический очерк сирийского монашества до половины VI века. – К.: Тип-ия Акц. Об-ва “Пётр Барский в Киеве”, 1911. – XVI; **120.** Бабаханов И., свящ. Сиро-халдейцы, их история и жизнь, по рассказу одного из них // Христианское Чтение, 1899. – № 6 (июнь). – С. 559-634; **121.** Барсов Н.И. Ефрем Сирин как проповедник // Христианское Чтение, 1866. – № 4. – С. 72-114; **122.** Болотов В.В. Житие блаж. Афу, епископа Пемджского // Христианское Чтение, 1886. – № 3. – С. 81-104; **123.** Болотов В.В. Житие блаж. Афу, епископа Пемджского // Христианское Чтение, 1886. – № 4. – С. 75-97; **124.** Болотов В.В. Из истории церкви сиро-иерусалимской // Христианское чтение, 1899. – № 1 (январь). – С. 801-834; **125.** Болотов В.В. Из истории церкви сиро-иерусалимской // Христианское чтение, 1899. – № 2 (февраль). – С. 714-738; **126.** Болотов В.В. Из истории церкви сиро-иерусалимской // Христианское чтение, 1899. – № 3 (март). – С. 750-772; **127.** Болотов В.В. Из истории церкви сиро-иерусалимской // Христианское чтение, 1899. – № 4 (апрель). – С. 804-825; **128.** Болотов В.В. Из истории церкви сиро-иерусалимской // Христианское чтение, 1899. – № 5 (май). – С. 710-732; **129.** Болотов В.В. Из истории церкви сиро-иерусалимской // Христианское чтение, 1899. – № 6 (июнь). – С. 690-716; **130.** Болотов В.В. Из истории церкви сиро-иерусалимской // Христианское чтение, 1900. – № 1 (январь). – С. 570-593; **131.** Болотов В.В. Из истории церкви сиро-иерусалимской // Христианское чтение, 1900. – № 3 (март). – С. 685-707; **132.** Большаков О.Г. Средневековый город Ближнего Востока. VII – середина XIII в.: Социально-экономические отношения. – М.: Восточная литература; РАН, 2001. – 344 с.; **133.** Браун П. Тіло і суспільство. Чоловіки, жінки і сексуальне зречення в ранньому християнстві / П. Браун. – К.: Мегатайт, 2003. – 520 с.; **134.** Гурьев П. Федор Мопсуетский. – М.: МДА, 1890. – VII, 358 с.; **135.** Гусев Д. Святой Феофил Антиохийский. – Казань: КазДА, 1898. – XV, 311 с.; **136.** Гарнак А. фон. Монашество. Его идеалы и его история. – СПб.: Тип-ия А. Сабурова, 1906. – 128 с.; **137.** Дьяконов А.П. К истории сирийского сказания о св. мар Евгене // Христианский Восток, 1922. – Т.6. – С. 130-158; **138.** Дьяконов А.П. Иоанн Ефесский и его церковно-исторические труды. – СПб.: Изд-во Олега Абышко, 2006. – 656 с.; **139.** Зарин С. Мученичество и аскетизм // Странник, 1911. – № 3. – С. 9-25; **140.** Керамевс П. Симеон Дивногорец как гимнограф и песнопевец // Византийский временник, 1894. – Т. I. – С. 141-150; **141.** Климюк И. Иаков Афраат. Его жизнь, творения и учение // Учёно-богословские и церковно-проповеднические опыты студентов Киевской Духовной Академии LXIII курса 1910 года. – К.: КДА, 1911. – С. 253-384; **142.** Крымский А., Агтая М. Семь спящих отроков Эфесских // Труды по востоковедению, издаваемые Лазаревским институтом восточных языков. – М.: Лазаревский институт, 1914. – Вып. 41. – С. VII-XXV; **143.** Лопухин А. Несториане или сирохалдеи, их происхождение, история, теперешнее состояние и стремление к православию. – СПб.: СПбДА, 1898. – V, 231 с.; **144.** Лопухин А. Обращение сиро-халдейских несториан в лоно Православной Церкви. – СПб.: СПбДА, 1898. – VIII, 197 с.; **145.** Мещерская Е.Н. Легенда об Авгаре – раннесирийский литературный памятник. – М.: АН СССР, 1984. – 205 с.; **146.** Мещерская Е.Н. Легенда об Авгаре и апотропеические тексты на греческом языке // Палестинский сборник, 1978. – Вып. 26 (89). – С. 98-113; **147.** Мещерская Е.Н. Патерики в сирийской письменности // Палестинский сборник, 1987. – Вып. 29 (92). – С. 22-27; **148.** Мурьянов М.Ф. Золотой пояс Шимона // Византия. Южные славяне и Древняя Русь. Западная Европа. – М.: Наука, 1984. –

- С. 191-210; **149.** Пайкова А.В. Легенды и сказания в памятниках сирийской агиографии // Палестинский сборник, 1990. – Вып. 30 (93). – 130 с.; **150.** Пайкова А.В. Тунисская версия легенды о семи спящих отроках Ефесских // Палестинские памятники и проблемы истории культуры народов Востока. – М.: АН СССР, 1983. – С. 165-174; **151.** Пигулевская Н. Восстание в Хузистане при Хосрове I // КСИВ, 1952. – № 4. – С. 1-24; **152.** Пигулевская Н. Жизнь Сахдоны (Из истории несторианства VII в.) // ЗКВ, 1928. – № 3. – С. 91-108; **153.** Пигулевская Н. Маздакитское движение // ИАН СССР. Отделение истории и философии, 1944. – Вып. 4. – С. 171-181; **154.** Пигулевская Н.В. Культура сирийцев в средние века. – М.: Наука, 1979. – 251 с.; **155.** Пигулевская Н.В. Мар Абба I: К истории сирийской культуры VI в н.э. // Советское востоковедение, 1947. – Вып. V. – С. 73-84; **156.** Пигулевская Н.В. Месопотамия на рубеже V-VI вв. н.э. Сирийская хроника Нешу Стилита как исторический источник // ТИВАН, 1940. – Вып. 31. – 176 с.; **157.** Пигулевская Н.В. Сирийская легенда об Александре Македонском // Палестинский сборник, 1952. – Вып. 3 (66). – С. 61-94; **158.** Пигулевская Н.В. Сирийская средневековая историография. – СПб.: Дмитрий Буланин, 2011. – 832 с.; **159.** Пигулевская Н.В. Сирийский законник: История памятника // Ученые записки ЛГУ, 1952. – № 128. Серия: Востоковедческие науки. – Вып. 3. – С. 51-74; **160.** Пигулевская Н.В. Сирийский текст и греческий перевод Мартирия Тарбо // Пигулевская Н.В. Ближний Восток. Византия. Славяне. – Л.: Наука, 1976. – С. 222-227; **161.** Пигулевская Н.В. Хроника Псевдо-Дионисия Тельмахрского // Пигулевская Н.В. Ближний Восток. Византия. Славяне. – Л.: Наука, 1976. – С. 119-128; **162.** Пигулевская Н.В. Шапур II и советник Гухиштазад // Ближний и Средний Восток: Сб. ст. в честь 70-летия И.П. Петрушевского. – М.: АН СССР, 1968. – С. 97-111; **163.** Пигулевская Н.В. Эдесская хроника // Палестинский сборник, 1959. – Вып. 4 (67). – С. 79-96; **164.** Понамарёв А. Легенда о св. Алексее в сирийской и славяно-русской редакциях его Жития // Живая старина, 1890. – Вып. 2. – С. 195-207; **165.** Райт В. Краткий очерк истории сирийской литературы / Под ред. и с доп. П.К. Коковцова. – СПб.: В. Савукова, 1902. – XIII, 292 с.; **166.** Сладкопевцев П. Древние Сирийские обители и прославившие их святые подвижники. – СПб.: Тип-ия ИППО, 1902. – Вып. I. – 316 с.; **167.** Сладкопевцев П. Древние Сирийские обители и прославившие их святые подвижники. – СПб.: Тип-ия ИППО, 1902. – Вып. II. – 292 с.; **168.** Спасский А. Сиро-халдейские несториане и присоединение к Православной Церкви // Богословский вестник, 1898. – № 5 (май). – С. 61-95; **169.** Терновский С.А. Очерки из церковно-исторической географии Области восточных патриархов Православной Церкви до IX века. – Казань: Типо-лит. Императорского университета, 1899. – Вып. 1. – 340 с.; **170.** Тер-Петросян Л.А. О значении предисловия к сборнику Маруты Майферкатского // Древний Восток (Ереван), 1976. – Вып. 2. – С. 241-256; **171.** Тер-Петросян Л.А. Сборник Маруты Майферкатского как историко-литературный памятник: Автореф. дис. канд. филол. наук. – Л.: ЛГУ, 1972. – 26 с.; **172.** Урбина И.О. де. Сирийская патрология. – М.: ПСТГУ, 2011. – 283 с.; **173.** Успенский Ф.И. Археологические памятники Сирии // Известия Русского Археологического института в Константинополе, 1902. – Т. VII. – Вып. 2-3. – 302 с.; **174.** Хитрово М. Жизнь пустынных отцов. – СПб.: СПбДА, 1898. – 335 с.; **175.** Шафф Ф. История Христианской Церкви: В 7-ми т. – СПб.: Библиополис, 2007. – Т. III. Никейское и посленикоевское христианство. От Константина Великого до Григория Великого. 311-590 г. по Р.Х. – 688 с.; **176.** Шестаков С. Житие Симеона Дивногорца в его первичной редакции // Византийский временник, 1908. – Т. XV. – Вып. 2. – С. 332-345; **177.** Шафф Ф. История Христианской Церкви: В 7-ми т. – СПб.:

- Библиополис, 2007. – Т. III. Никейское и посленикоевское христианство. От Константина Великого до Григория Великого 311-590 г. по Р.Х. – 688 с.; **178.** Шифман И.И. Сирийское общество эпохи принципата (I-III вв. н.э.). – М.: АН СССР, 305 с.; **179.** Ashbrook-Harvey S. The sens of a stylyte: Perspectives on the Elder // ViC, 1988. – № 42. – P. 376-394; **180.** Ashtor E. A social and economic history of the Near East in the middle age. – L.: O. Pratt, 1976. – XI, 478 p.; **181.** Atija A.S. A History of Eastern Church. – L.: Exploration Fund, 1850. – XVII, 471 p.; **182.** Baarda T. The Gospel Quotations: Aphrahat's Text of the Fourth Gospel. – Amsterdam: Sati, 1975. – XI, 315 p.; **183.** Bellinger A.R., Welles C.B. A Third century contract of sale from Edessa in Osrhoene // YCS, 1935. – Vol. 5. – P. 93-154; **184.** Bettolo P. Syriac Literature // Patrology. The Eastern Fathers / Ed. A. Di Berardino. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 2006. – P. 407-490; **185.** Blum G. Mysticism in the Syriac tradition // ViC, 1906. – № 5. – P. 310-334; **186.** Brock S. Early Syriac Asceticism // Numen, 1973. – № 20. – P. 1-19; **187.** Burkitt F.C. Early Christianity outside the Roman Empire. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1899. – XXI, 610 p.; **188.** Burkitt F.C. Early eastern Christianity St. Margaret's lectures on the syriac speaking church. – L.: Egypt Exploration Fund, 1904. – XI, 569 p.; **189.** Butler C. The Lausiac of Palladius. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1898. – XXI, 309 p.; **190.** Dom Connolly A., Burkitt F.C. Aphraates and monasticism // The journal of theological studies, 1905. – № 10 (october). – P. 10-36; **191.** Downey C. A history of Antioch in Syria from Seleucus to the arab conquest. – Princeton: Univ. Press, 1961. – XV, 509 p.; **192.** Issawi Ch. The economic history of the Middle East. – Chicago: Univ. Press, 1966. – XV, 420 p.; **193.** Fischer W.B. The Middle East. – L.: O. Pratt, 1950. – XXVII, 618 p.; **194.** Ghirsham R. Iran from the Earliest Times to the Islamic Conquest. – L.: Ark Paperbacks, 1954. – 605 p.; **195.** Harvey S.A. Women in Early Syrian Christianity // Images of Women in Antiquity, 1987. – № 5. – P. 288-298; **196.** Hitti P.H. History of Syria, including Lebanon and Palestine. – L.: Ark Paperbacks, 1951. – 707 p.; **197.** Joseph J. The Nestorians and their Muslim Neighbours. – Prinseton: Univ. Press, 1961. – 328 p.; **198.** Jones A.H.M. The cities of the Eastern Roman provinces. – Oxf.: Oxford Univ. Press, 1937. – XIV, 536 p.; **199.** Lagarde P. de. Analecta syriaca. – L.: Penn State Press, 1855. – 443 p.; **200.** La Monte J.L. The communal movement in Syria // Haskins Anniversary Essays. – Cambr; Mass.: ZOT, 1929. – P. 35-72; **201.** Levene A. The Early Syrian Fathers on Genesis. – L.: Taylor's Foreign Press, 1951. – XIV, 386 p.; **202.** Musurillo H. The Problem of Ascetical Fasting in the Greek Patristic Writes // Traditio, 1956. – № 12. – P. 1-64; **203.** Murray R. Symbol of Church and Kindom: A Study in Early Syrian Tradition. – Cambr.: Cambridge Univ. Press, 1975. – 504 p.; **204.** Murray R. The Exhortation to Candidates for Ascetical Vows at Baptism in the Ancient Syrian Church // New Testament Studies, 1974-1975. – 3 21. – P. 59-80; **205.** Moberg A. The Book of the Himyarites. – Lund; Leipzig: S.O.F., 1924. – XII, 415 p.; **206.** Nau F. Hagiographie syriaque. – L.: Athlone Press, 1902. – IX, 478 p.; **207.** Neale I. History of the holy Eastern Church. – L.: Egypt Exploration Fund, 1850. – XVII, 471 p.; **208.** Overbeck J.J. St. Epheamei Syri, Rabulae episcopi Edesseni, Balaei aliorumque opera selecta. – Oxonii: Sonos, 1865. – V, 315 p.; **209.** Ruffuer H. The Fathers of the Desert: In 2 vol. – N.Y.: Crossroad, 1850. – Vol. I. – XXXII, 516 p.; **210.** Ruffuer H. The Fathers of the Desert: In 2 vol. – N.Y.: Crossroad, 1850. – Vol. II. – XXXII, 610 p.; **211.** Segal J.B. The diacritical point and the accents in Syriac. – Oxf.: Oxford Univ. Press, 1953. – XI, 463 p.; **212.** Taylor I. Ancient Christianity: In 2 vol. – L.: Egypt Exploration Fund, 1844. – Vol. I. – XIX, 591 p.; **213.** Torrey Ch. C. A Syriac Parchment from Edessa in the year 243 A.D. // ZS, 1935. – Bd. 10. – P. 33-45; **214.** Vine A.R. The Nesiorian Churches. – L.: Egypt Exploration Fund, 1937. – XIV, 503 p.; **215.** Vööbus A. A history of Asceticism in the Syrian Orient. A

Contribution to the History of Culture in the Near East: In 3 t. – Louvain: G.T.U., 1958. – T.I. – 390 p.; **216.** Vööbus A. A history of Asceticism in the Syrian Orient. A Contribution to the History of Culture in the Near East: In 3 t. – Louvain: G.T.U., 1960. – T.II. – 411 p.; **217.** Vööbus A. A history of Asceticism in the Syrian Orient. A Contribution to the History of Culture in the Near East: In 3 t. – Louvain: G.T.U., 1988. – T.III. – 376 p.; **218.** Vööbus A. Discovery of new manuscript sources for the biography of Simeon the Stylite. – Louvain: G.T.U., 1985. – IX, 567 p.; **219.** Wallis-Budge E.A. The Book of Covernors. – L.: Egypt Exploration Fund, 1893. – Vol. I. – XII, 381 p.; **220.** Wallis-Budge E.A. The Book of Covernors. – L.: Egypt Exploration Fund, 1893. – Vol. II. – 324 p.; **221.** Wensinck A.J. Legends of eastern saint, chiefly from syriac sources. – Leyden: ROT, 1912. – Vol. I: The Story of Archelidos. – XXIII, 315 p.; **222.** Wensinck A.J. Legends of eastern saint, chiefly from syriac sources. – Leyden: ROT, 1912. – Vol. II: The Story of Archelidos. – VIII, 286 p.; **223.** Wigram W.A. An Introduction to the History of the Assyrian Church (100-640 A.D.). – L.: Egypt Exploration Fund, 1910. – XIX, 868 p.; **224.** Wigram W.A. The Assyrians and their Neighbours. – L.: Egypt Exploration Fund, 1929. – XIII, 505 p.; **225.** Wigram W.A. The Separation of the Monophysites. – L.: Penn State Press, 1923. – XXIV, 441 p.

УДК 94 (369.1) “04/07”

Ярослав ЯНОВСЬКИЙ

ХРИСТИЯНІЗАЦІЯ ЗАХІДНИХ ГУНІВ, УТВОРЕННЯ ІМПЕРІЇ АТТИЛИ І “ГОТСЬКЕ ПИТАННЯ” (I)

У статті автор розглядає комплекс питань, пов'язаних з аналізом свідчень низки пізньоантичних та ранньосередньовічних писемних джерел, де мова йде про християнізацію частини західних гунів, яка мала місце після смерті гунського вождя Аттіли й розпаду його “імперії”. Окремо автором висвітлюється проблема створення гунським керманічем потужної номадичної “імперії” зі значною кількістю воєнних союзників, переважно – германських племен. Увага акцентується на загальній характеристиці тогочасних міжнародних відносин на терені Європи, аналізі зовнішньополітичних векторів західноримської політики та дипломатії, а також ролі й стратегії Візантії на тлі Великого переселення народів.

Ключові слова: гуні, гунська імперія, Валамир, Ругіла, Аттіла, Західна Римська імперія, Візантія, готи, “готське питання”, християнізація варварів.

Ярослав ЯНОВСКИЙ

ХРИСТИАНИЗАЦИЯ ЗАПАДНЫХ ГУННОВ, ВОЗНИКНОВЕНИЕ ИМПЕРИИ АТТИЛЫ И “ГОТСКИЙ ВОПРОС” (I)

В статье автор рассматривает комплекс вопросов, связанных с анализом сведений ряда позднеантичных и раннесредневековых письменных источников, в которых речь идет о христианизации части западных гуннов, которая имела место после смерти гуннского вождя Аттілы и развала его “империи”. Отдельно автором освещается проблема создания гуннским правителем мощной номадической “империи” с большим числом